

СЕКЦІЯ 6. ОРГАНІЗАЦІЙНА ПСИХОЛОГІЯ

УДК 378:159.-051

**СУТНІСТЬ ГОТОВНОСТІ ПСИХОЛОГІВ
ДО ЗДІЙСНЕННЯ МАЙБУТНЬОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КАР'ЄРИ**

Горенко М.В., аспірант кафедри психології

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

У роботі проаналізовано сутність та зміст готовності психологів до здійснення майбутньої професійної кар'єри. Узагальнено сучасні підходи до трактування феномену цієї готовності. Розкрито та висвітлено специфіку кар'єри психологів у сучасній Україні та визначено компоненти готовності фахівців цієї сфери до здійснення кар'єри.

Ключові слова: *психологічна готовність, студенти-психологи, професійна кар'єра, професійна діяльність, кар'єра психолога.*

В работе проанализированы сущность и содержание готовности психологов к осуществлению будущей профессиональной карьеры. Обобщены современные подходы к трактовке феномена этой готовности. Раскрыта специфика карьеры психологов в современной Украине и определены компоненты готовности специалистов этой сферы к осуществлению карьеры.

Ключевые слова: *психологическая готовность, студенты-психологи, профессиональная карьера, профессиональная деятельность, карьера психолога.*

Gorenko M.V. THE ESSENCE OF READINESS OF PSYCHOLOGISTS FOR THE REALIZATION FUTURE PROFESSIONAL CAREER

The article analyzes the essence and content of psychologist's readiness for the realization of their future professional career. Generalized the modern approaches to the treatment of the phenomenon of this readiness. Revealed the specifics of the career of psychologists in modern Ukraine. Determined the components of the readiness of specialists of this sphere for the realization of career.

Key words: *psychological readiness, students-psychologists, professional career, professional activity, career of psychologist.*

Постановка проблеми. З огляду на соціально-економічну та політичну ситуацію в Україні останніми роками необхідність у кваліфікованих психологах значно зросла. Отже, особливої актуальності набули питання фахової підготовки таких спеціалістів, важливим напрямком якої є їхня підготовка до майбутньої професійної діяльності. Результатом цього процесу є формування у студентів психологічної готовності до здійснення кар'єри. Сформована готовність дозволяє в майбутньому якісно і ефективно виконувати професійну діяльність, зменшує ризики емоційного вигорання спеціаліста цієї сфери, стимулює до постійної самоосвіти та саморозвитку. З огляду на вищезазначене проблема формування готовності психологів до здійснення професійної кар'єри поширюється у освіті та психолого-педагогічній науці. Аналіз теоретичних та практичних досліджень виявив, що сьогодні у науковців немає однозначного трактування сутності, змісту та структури готовності психологів до здійснення майбутньої професійної кар'єри.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Останнім часом проведено багато досліджень, присвячених проблемі готовності людини до різних видів діяльності: до спортивної (В.М. Крайнюк, Б.І. Новіков та інші), медичної (Л.М. Супрун, Т.П. Кондратенко), діяльності людини в особливих та екстремальних умовах (М.С. Корольчук, Б.А. Смирнов), до праці на виробництві (С.М. Кучеренко, В.О. Моляко), до військової діяльності (С.Д. Максименко, О.Д. Сафін), до діяльності психолога (О.Ф. Бондаренко, Л.В. Долинська, В.Г. Панок та інші) тощо.

Що стосується готовності психолога, то цій проблемі присвячена значна кількість досліджень, а саме: особистості психолога (Г.С. Абрамова, Н.О. Антонова, О.О. Бодальов та інші), професійно важливим якостям фахівця цього профілю (М.В. Молоканов, Н.В. Чепелева та інші), професійному становленню психологів, які працюють у різних галузях (Т.М. Буякас, Е.Ф. Зеєр, Р.Д. Санжаєва та інші), формуванню особистісної позиції у процесі фахової підготовки психолога (Н.І. Пов'якель, С.К. Шандрук), вивченню проблем підготовки спеціалістів-психо-

логів у ВНЗ (Л.В. Долинська, І.Д. Пасічник, І.А. Слободянюк, Н.Ф. Шевченко та інші).

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає у розкритті сутності, змісту та структури готовності психологів до здійснення майбутньої професійної кар'єри.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування готовності майбутніх фахівців до успішної реалізації професійної кар'єри є однією з найважливіших проблем сучасної науки. Процес здійснення професійної кар'єри має послідовні життєві етапи, тому фахівцеві потрібно навчитися правильно розподіляти свої сили на весь період кар'єри, вміти прогнозувати можливі підйоми і спади у цьому процесі. Оскільки здатність людини втілювати свої кар'єрні плани має не тільки особистісне, а й соціальне значення, формування готовності до успішної професійної кар'єри необхідно розпочинати зі студентських років.

На думку А.Ф. Ліненко, феномен готовності став предметом дослідження у період з середини ХІХ до початку ХХ ст. Ретроспектива вивчення проблеми готовності у психолого-педагогічній науці висвітлена у працях науковця у вигляді трьох таких етапів:

– 1 етап. Готовність розглядають у зв'язку з дослідженням психічних процесів людини та розуміють як установку, психічний стан суб'єкта, який спричиняє поведінку певного характеру та спрямованості (К. Макбе, О. Кюльпе, Д.М. Узнадзе та інші);

– 2 етап. Готовність розуміють як феномен стійкості людини до зовнішніх впливів. Це пов'язано з тим, що у цей період активно стали проводити дослідження нейрофізіологічних механізмів регуляції та саморегуляції поведінки (П.К. Анохін, У.А. Томас, Г.У. Оллпорт, О.О. Ухтомський та інші);

– 3 етап. Готовність вивчають у контексті теорії діяльності. Феномен розглядають у зв'язку з інтелектуальним та емоційно-вольовим потенціалом людини відповідно до конкретного виду діяльності та інтерпретують як якісний показник саморегуляції професіонала на різних рівнях перебігу процесів – фізіологічному, психологічному, соціальному, які впливають на його поведінку (М.І. Дьяченко, Л.А. Кандилович, М.Д. Левітов та інші) [4].

Отже, проблема готовності до діяльності стала особливо актуальною у 60-х роках ХХ століття. Із цього періоду підвищились вимоги до якості здійснюваної людиною діяльності, активізувався пошук шляхів оптимізації її успішності спортивними (В.В. Клименко, О.Г. Козлов, Б.І. Новіков)

та військовими психологами (О.В. Барабанщиків, Л.О. Кандилович, С.Л. Кандилович, О.М. Столяренко), а також у межах психології праці та інженерної психології (М.М. Філатова, Л.С. Нерсисян). Але найпоширенішою та систематизованою була робота з поняттям «готовність» представників педагогічної психології. Зокрема, були проведені дослідження щодо розв'язання питань удосконалення процесу підготовки студентів в умовах ВНЗ (О.А. Абдулліна, А.П. Акімова, В.А. Крутецький, Н.В. Кузьміна, Д.Ф. Ніколенко, В.О. Сластьонін) на рівні університетів (М. Д. Белей, П.П. Горностаї, Г.К. Радчук) післядипломної (О. Г. Мороз, Т. С. Полякова, Т.Д. Щербан) підготовки педагогічних кадрів. Проблема готовності досліджувалась у руслі професійної діагностики та професійного відбору щодо оволодіння педагогічною професією (К.В. Вербова, Г.В. Парамей) [7].

Взагалі вперше спробу охарактеризувати природу, зміст і структуру психологічної готовності людини до діяльності та деяких її видів, а також розглянути питання управління нею під час виконання практичних завдань здійснили білоруські вчені М.І. Дьяченко та Л. О. Кандилович. Основним аргументом для вивчення феномену стала необхідність виокремлення психологічного компонента з сукупності чинників, які впливають на продуктивність діяльності.

На їх думку, готовність – це цілеспрямований вияв особистості, особистісне утворення, яке включає позитивне відношення до професії та достатньо стійкі мотиви діяльності, риси характеру, адекватні професійним вимогам, спеціальні здібності, особливості уваги, сприймання, пам'яті, мислення, емоційно-вольових якостей [8]. Готовність формується під час усебічної підготовки, і саме готовність є результатом розвитку особистості з урахуванням вимог, зумовлених особливостями діяльності та професії [2].

Значний внесок вкладений науковцями, які досліджували питання готовності до педагогічної діяльності. Серед них такі педагоги-класики: Я.А. Коменський, А.С. Макаренко, В.О. Сухомлинський, К.Д. Ушинський, С.Т. Шацький, а також сучасні педагоги та психологи – Л.В. Кондрашова, Г.С. Костюк, В.А. Крутецький, В.О. Моляко, С.Л. Рубінштейн, І.М. Чорна, О.М. Фільта та інші.

Вивчення психологічної готовності людини до діяльності не було б повним без розуміння її фізіологічних механізмів. Прості форми готовності засновані на безумовних рефlekсах (захисний, орієнту-

вальний, статевий тощо). Складні форми готовності формуються на основі умовно-рефлекторної діяльності мозку, корковим апаратом якого є лобові частки мозку, що забезпечують формування стійких намірів і програм, які визначають свідому поведінку людини. Положення досліджень І.П. Павлова про оптимальну ділянку порушення та О.О. Ухтомського про домінанту [6] роз'яснюють фізіологічний механізм психологічної готовності до професійної діяльності. Єдність першої та другої сигнальних систем забезпечує свідомий вплив на процес формування і розвитку готовності в ході діяльності, визначення мети, завдань та планування здійснення. Сила і слабкість нервової системи людини впливають на формування та стійкість психологічної готовності до діяльності.

Б.М. Теплов зазначає, що особа з будь-яким типом нервової системи може досягти позитивних результатів у своїй діяльності. На думку К.М. Гуревича, необхідно враховувати умови, у яких працюють люди з різними властивостями нервової системи. Так, одні умови діяльності дозволяють якісно виконувати професійні функції людям із сильною нервовою системою та не дозволяють зі слабким типом, і навпаки. З огляду на це К.М. Гуревич розділяє професії на два типи: першим типом професій можуть оволодівати люди, що мають спеціальні індивідуальні здібності, а другим типом професій – люди, що не мають особливих вимог, тобто їх може опанувати будь-яка людина [1, с. 29].

Проведені дослідження науковців (П.К. Анохін, О.Р. Лурія, І.П. Павлов, О.О. Ухтомський) доводять, що функціональний рівень порушення кори й підкірки головного мозку, її лобових частин, перевага функціональної системи, що відповідає умовам і задачам майбутньої діяльності, є фізіологічною основою стану психологічної готовності до діяльності.

У сучасній психолого-педагогічній літературі поняття готовності до виконання діяльності трактується по-різному. Готовність визначається як наявність здібностей (Б.Г. Ананьєв, С.Л. Рубінштейн, Н.Д. Левітов), якість особистості (К.К. Платонов), стан та суттєва ознака установки (О.Г. Асмолов, Д.Н. Узнадзе, І.Т. Блажава), стан особистості (С.Л. Марков, Л.М. Мітіна, В.В. Рибалка), стійка властивість особистості (О. Г. Ковальов, М.А. Котик, С.К. Шандрук), психологічна умова успішності та ефективності виконання діяльності (І.Д. Ладанов).

Що стосується визначення змісту та структури готовності, то вчені сьогодні виділяють кілька таких підходів:

– функціональний, який його представники (Є. П. Ільїн, М.Д. Левітов, В.М. Пушкін та інші) розуміють як короточасний або довготривалий стан психічних функцій особистості, у якому активізуються психічні та фізичні ресурси, потрібні для ефективного здійснення професійної діяльності, та забезпечується високий рівень ефективності;

– особистісний (Л.І. Божович, Л.С. Виготський, О.М. Леонтьєв, С.Л. Рубінштейн та інші), у межах якого готовність визначають як особистісне утворення, яке формується внаслідок підготовки особистості до певної діяльності. Одні дослідники розглядають готовність як комплекс різноманітних властивостей і відносин особистості, інші – як інтегральне, цілісне утворення.

Порівняльний аналіз функціонального та особистісного підходів показує суперечливість такого спрощеного трактування готовності. У сучасних дослідженнях вчені припиняють розглядати готовність тільки як психічний стан або як якість особистості, а представляють її як інтегративне утворення особистісних особливостей людини та її ситуативних психічних станів.

Кар'єра психолога специфічна, тому що вона здійснюється не шляхом просування службовими сходами, а шляхом кваліфікаційного росту. Рівень заробітної плати та успішність залежить від місця роботи та від послуг, які надаються. Найприбутковішою вважається приватна практика, але дохід також залежить від кількості людей, які звертаються за допомогою.

Кар'єрне зростання психолога залежить від його самоконтролю та постійного саморозвитку. Після закінчення вищого навчального закладу фахівець цієї сфери ще не може вважатись справжнім професіоналом. Тільки шляхом практики та застосування методів підвищення кваліфікації він може досягнути професійного успіху. Коли спеціаліст буде мати достатній досвід, буде володіти сучасними методиками та практиками, тоді він зможе стати доволі популярним серед клієнтів, буде мати можливість влаштуватись на роботу до престижної організації або відкрити власний бізнес та займатись приватною практикою. Успішних психологів часто запрошують працювати або просто виступати на телебаченні, радіо, друкуватись у виданнях, тим самим ще більше піднімаючи їх рівень серед аудиторії. Такі можливості будуть сприяти активному просуванню кар'єрою.

Отже, готовність психолога до здійснення професійної кар'єри варто розуміти як активне вдосконалення рівня професіоналізму, який росте з досвідом. Психологам

без досвіду роботи досить складно, навіть практично неможливо влаштуватися на престижну високооплачувану роботу. Простіше всього влаштуватись на роботу в дитячі та підліткові заклади освіти (дитячі садочки, школи і тощо). Зараз психологи потрібні практично у всіх виховних та навчальних закладах, тому розпочинати кар'єру можна саме там. Заробітна плата у державних начальних закладах невисока, але, отримавши первинний досвід, можна продовжити роботу у приватних освітніх закладах, кількість яких значно зросла останніми роками в Україні.

Ще однією можливістю для професійної реалізації психолога є реабілітаційні центри (для дітей та підлітків, інвалідів, людей з алкогольною та наркотичною залежністю, осіб з розладами харчової поведінки, жертв насилля, бійців АТО тощо). Для роботи в закладах такого типу уже необхідно мати певний досвід.

Побудувати кар'єру психолог може в силових структурах (поліція, органи внутрішніх справ, військова частина і тощо). Такий варіант престижний та високооплачуваний, а також потребує більших старань та вищої кваліфікації. В Україні служба психологічного забезпечення МВС була створена у 2004 році. Така потреба була викликана високим рівнем суїцидальної активності серед міліціонерів. З початком роботи Національної поліції потреба у кваліфікованих психологах знову зросла. Зараз у нашій країні у цій сфері психолог може здійснювати не лише супровід працівників органів внутрішніх справ, але і надання першої психологічної допомоги населенню у надзвичайних ситуаціях. Особливо це актуально для України останніми роками у зв'язку з ситуацією на Сході.

Хорошою можливістю реалізувати кар'єру є робота психолога на підприємствах (банки, заводи, організації). У сучасному світі за умов високої активності та постійного стресу практично в кожному закладі створюють посади корпоративного психолога. Штатний психолог потрібен для підвищення економічної ефективності роботи організації завдяки оптимізації діяльності її працівників. На підприємствах психологи можуть виконувати роль фахівців з підбору персоналу, покращувати робочий процес (шляхом консультування, діагностування та надання конкретних рекомендацій керівникам і працівникам), вирішувати конфлікти та стресові ситуації. Що вищий рівень та престиж організації, то кваліфікованішого психолога вони будуть шукати для працевлаштування.

Перспективною також є кар'єра у сфері охорони здоров'я. Спеціалісти цього про-

філю можуть працювати медичними та клінічними психологами, психологами судової медицини, психоаналітиками та консультантами телефонів довіри.

Останніми роками психологи все частіше можуть реалізувати себе у сфері бізнесу. Такі професії, як персональний коуч, бізнес-тренер набувають особливої актуальності в Україні.

Швидко набирає популярності і такий напрямок, як поведінкова економіка, який виник на перетині двох наук – економіки та психології. Високкокваліфіковані психологи можуть побудувати кар'єру у цій сфері. Спеціалісти такого профілю затребувані в маркетингу, адже вони здатні аналізувати та прогнозувати поведінку людей в реальному житті та в бізнесі, а також можуть, враховуючи ці дані, розробити шляхи підвищення капіталу конкретної компанії.

Ще одним перспективним напрямком розвитку кар'єри психолога є спортивна сфера. Сьогодні в Україні кваліфікованих спортивних психологів ще досить мало, тому великої конкуренції тут немає. У професійних спортивних команд та відомих спортсменів є штатний психолог, адже від професіоналізму цієї людини залежить не тільки успіх спортивних виступів, але і створення комфортної атмосфери в житті спортсменів в цілому, що дозволяє покращити їх результати в майбутньому.

Також психолог може передавати свої знання наступному поколінню, викладаючи психологію у вищих навчальних закладах, а також займаючись науковою роботою.

Отже, проаналізувавши специфіку кар'єри психолога, можна визначити структуру його готовності до здійснення цієї кар'єри. На нашу думку, до структури готовності належать такі компоненти: мотиваційно-цільовий, когнітивний, операційний, комунікативний та регулятивно-вольовий.

Мотиваційно-цільовий компонент передбачає розуміння та усвідомлення психологом своїх інтересів, потреб, бажань, а також вимог суспільства та колективу. Ключову роль тут відіграє професійна спрямованість (прагнення реалізувати себе в обраній професійній сфері), яка виражається у позитивному ставленні до конкретного виду діяльності, потребі ефективно вирішувати завдання та проблемні ситуації, в інтересі до процесу їхнього вирішення, у прагненні досягти успіху і гарно себе зарекомендувати.

Когнітивний компонент містить необхідні теоретичні знання, концепцію «Я» фахівця (адекватність та сталість самооцінки, розвинена емпатія, асертивність тощо), професійно важливі якості пізнавальних

процесів (уважність, спостережливість, гнучкість, пластичність мислення, вміння прогнозувати та моделювати результати роботи тощо). Базовими поняттями когнітивного компоненту є рефлексія та професійний інтелект.

Операційний компонент готовності психолога до здійснення професійної кар'єри передбачає розвинену компетентність фахівця. Сюди належить рівень володіння основними професійними вміннями та навичками, які забезпечують практичне використання теоретичних знань, професійні компетенції, а також адекватні вимогам діяльності особистісні якості. Базовим формуванням цього компоненту є практичний інтелект.

Комунікативний компонент передбачає розвинену комунікативну компетентність психолога. До цієї компетентності належать такі складники: соціально-когнітивні та комунікативні вміння (ораторські вміння, активне слухання, встановлення контакту, вміння переконувати тощо); комунікативна толерантність (прийняття індивідуальності клієнтів, уникання оцінних висловлювань, терпимість, компенсування неприємних вражень у спілкуванні); професійна ідентифікація, соціальний інтелект. Цей компонент також містить специфічні якості, притаманні професії психолога – це режисерські та акторські вміння, які необхідні фахівцю для впровадження активних психотехнік та групових засобів психокорекції.

Регулятивно-вольовий компонент містить такі якості психолога, як цілеспрямованість, наполегливість, рішучість, витримка, самокритичність, а також толерантність до фрустрацій та відсутність схильності до збудження і швидкого виснаження.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, аналіз психолого-педагогічної літератури, теоретичних та практичних досліджень показав, що готовність психологів до здійснення професійної кар'єри є багатоаспектним утворенням та потребує подальшого вивчення. Сутність готовності майбутніх фахівців науковці розглядають у межах двох основних підходів – особистісного та функціонального. Узагальнюючи ці підходи,

можна зробити висновок, що цей феномен є дуже широким і потребує від науковців комплексного підходу до вивчення.

У ході дослідження, проаналізувавши специфіку кар'єри психолога, ми визначили структуру готовності до здійснення цієї кар'єри. На нашу думку, до структури готовності належать мотиваційно-цільовий компонент, когнітивний, операційний, комунікативний та регулятивно-вольовий. Ці компоненти важливо розвивати у майбутніх психологів під час навчання у ВНЗ.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гуревич К.М., Горбачева Е.И. Умственное развитие школьников: критерии и нормативы. М.: Знание, 1992. 80 с.
2. Дунець Л.М. Психологічні умови формування професійної мотивації слухачів вищого військового навчального закладу: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 20.02.02 «Військова педагогіка та психологія»; Національна академія Прикордонних військ України імені Богдана Хмельницького. Хмельницький, 2000. 18 с.
3. Котенева Ю.М. Формування уявлень про професійну кар'єру у студентів педагогічного коледжу в процесі фахової підготовки: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти»; ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка». Старобільськ, 2016. 300 с.
4. Линенко А.Ф. Теория и практика формирования готовности студентов педагогических вузов к профессиональной деятельности: дисс. ... докт. пед. наук: 13.00.04. Киев, 1996. 371 с.
5. Сафін О.Д. Реабілітація та реадaptaція учасників бойових дій: психологічний дискурс Вісник Київського національного університету. Військово-спеціальні науки. 2016. № 35. С. 66–74.
6. Ухтомский А.А. Физиологический покой и лабильность как биологические факторы: собрание сочинений в 6 т. Л–Т.П., 1951. С. 122–135.
7. Ковалькова Т.О. Формування готовності майбутніх психологів до професійної діяльності в авіаційній галузі: методичні рекомендації для викладачів вищих навчальних закладів. Київ, 2014. 32 с.
8. Харченко Л.Н. Концепция программы подготовки преподавателя высшей школы: монография. М.: Директ-медиа, 2014. 234 с.
9. Шеленкова Наталя Леонідівна. Розвиток у майбутніх психологів психологічної готовності до здійснення професійної кар'єри: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.10; ВНЗ «Ун-т економіки та права «Крок». Київ, 2014. 200 с.